

Research Article

SOSYAL BİLİMLER ALANINDA EKOTURİZM KAVRAMININ BİBLİYOMETRİK ANALİZİ
(BIBLIOMETRIC ANALYSIS OF THE ECOTOURISM CONCEPT IN SOCIAL SCIENCES)

Tevfik YILMAZ¹ (orcid.org/ 0000-0002-8936-6150)

Tansel TERCAN² (orcid.org/ 0000-0001-5039-2725)

Gülçin KARATAŞ BARAN^{3*} (orcid.org/ 0000-0002-7807-7679)

Nedim YÜZBAŞIOĞLU⁴ (orcid.org/ 0000-0002-6079-9980)

¹Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya, Türkiye

²Antalya Bilim Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Turizm İşletmeciliği Bölümü, Antalya, Türkiye

³Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya, Türkiye

⁴Akdeniz Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Turizm İşletmeciliği, Antalya, Türkiye

Özet

Bu çalışmanın amacı, son yıllarda büyük gelişmeler kaydeden ekoturizm kavramına yönelik sosyal bilimler alanında yer alan çalışmaların mevcut durumunu, gelişimini ve eğilimini bibliyometrik analiz yöntemi ile ortaya koyarak literatüre holistik bir bakış açısı sunmaktır. Bu kapsamda, 1991-2023 yılları arasında Web of Science Core Collection veri tabanında ekoturizm konusunda yayınlanan makaleler incelenmiştir. Veriler “ecotourism” anahtar kelimesi kullanılarak elde edilmiş ve analiz için VOSviewer bibliyometrik haritalama programı kullanılmıştır. Bu doğrultuda bibliyografik eşleşme, ortak yazarlık, atıf ağı, kavram birlikteliği gibi temel analiz teknikleri uygulanmış ve bulgular analiz birimi olarak doküman, yazar, kaynak, kurum, ülke ve anahtar kelime şeklinde sunulmuştur. Bu bulgulara göre, sosyal bilimler alanında yer alan ekoturizmle ilgili makalelerin 2006 yılından sonra ivme kazanarak artış gösterdiği; alanyazına en fazla katkı yapan ülkenin Amerika olduğu, en çok makalenin Journal of Sustainable Tourism dergisinde yayınlandığı, en üretken kurumun Griffith Üniversitesi olduğu ve alandaki öncü yazarların Weaver, Buckley ve Scheyvens olduğu belirlenmiştir. Makalelerin büyük çoğunluğu ortak yazarlar tarafından gerçekleştirilmiştir. Ekoturizmle ilgili alanda yapılan çalışmaları temsil eden temel kavramların ise "ekoturizm", "turizm", "koruma" ve "sürdürülebilirlik" olduğu görülmüştür. Elde edilen sonuçlardan hareketle çalışmanın, alanyazındaki ekoturizme yönelik araştırma konularının belirlenmesine olanak sunacağı ve gelecekteki yönelimlerinin geliştirilmesine katkıda bulunacağı düşünülmektedir. Bu kapsamda gelecek araştırmalar için öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Ekoturizm, Sosyal Bilimler, Bibliyometrik Analiz

Abstract

The purpose of this study is to present a holistic perspective to the literature by revealing the current status, progress, and trends of studies in the field of social sciences related to the concept of ecotourism, which has made significant advances in recent years, using bibliometric analysis. In this context, articles on ecotourism published in the Web of Science Core Collection database between 1991 and 2023 have been reviewed. Data was obtained using the keyword “ecotourism”, and the VOSviewer bibliometric mapping software was utilized for analysis. In this direction, basic analysis techniques such as bibliographic coupling, co-authorship, conceptual co-occurrence, and citation networks were applied, and findings were presented as units of analysis like documents, sources, authors, institutions, countries, and keywords. According to these findings, articles related to ecotourism in the field of social sciences gained momentum and increased after 2006; the country contributing the most to the literature is the United States; the majority of articles were published in the Journal of Sustainable Tourism; the most productive institution is Griffith University, and the leading authors in the field have been identified as Weaver, Buckley, and Scheyvens. The majority of the articles were co-authored. Key concepts representing studies in the field of ecotourism are identified as "ecotourism", "tourism", "conservation", and "sustainability". Based on the obtained results, it is believed that this study will facilitate the identification of research topics related to ecotourism in the literature and contribute to shaping future trends. In this context, recommendations for future research has been provided.

Keywords: Ecotourism, Social Sciences, Bibliometric Analysis

*Sorumlu yazar: gulcinkaratas@akdeniz.edu.tr

DOI: 10.33083/joghat.2023.361

Giriş

Turizm, ülkelerin ekonomik büyümesine katkı sunan, gelir yaratan, istihdam sağlayan, döviz getiren ve sosyal-kültürel hayatı etkileyen önemli bir sektördür. Özellikle gelişmekte olan ülkelerin yaşadıkları ekonomik sorunları, darboğazları aşabilmelerinde ve refah seviyelerini yükseltebilmelerinde bir çıkış yolu olarak görülmektedir. Turizm sektörünün sahip olduğu bu potansiyel ve gösterdiği hızlı büyüme, rekabetin dozunu her geçen gün daha da artırmaktadır. Yaşanan bu yoğun rekabette etkin rol oynayan unsurların başında ise ülkelerin sahip oldukları turizm kaynakları gelmektedir. Bu temel arz kaynaklarını doğal ve sosyo-kültürel kaynaklar oluşturmaktadır ve bunlar yenilenemez bir nitelik taşımaktadır.

Doğal kaynakların yanlış ve aşırı kullanımı, çevreye zararlı etkiler yaratarak toprağın, havanın ve suyun doğal dengesini bozmaktadır. Bu durum, hayvan ve bitki topluluklarının yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalmasına neden olmaktadır. Tehlikeler konusunda farkındalığı artan ülkeler mevcut turizm kaynaklarını sürdürülebilirlik ilkesiyle yeniden değerlendirerek, farklı arayışlara yönelmişlerdir. Sürdürülebilirliğin artan önemiyle birlikte turizmde yaşanan bu değişimler alternatif turizm çeşitlerini ortaya çıkarmıştır. Bu turizm çeşitlerinden biri de doğa odaklı aktiviteleri içinde barındıran ve doğayı ön planda tutan ekoturizmdir (Kasalak, 2015: 22).

Ekoturizm kavramı; doğal kaynakların gelecek kuşaklara aktarılmasına olanak sağlayan, sosyo-kültürel değerlerin korunmasına yardımcı olan, yerel halkın ekonomik açıdan kalkınmasına katkıda bulunan ve biyolojik çeşitliliği koruyan doğa temelli bir turizm faaliyeti olarak tanımlanmaktadır (Drumm ve Moore, 2005: 3). Ekoturizmin amacı kitle turizmi anlayışının aksine; turist sayısını azaltabilmek, turizmi tüm yıla yayabilmek, doğal çevreye yönelik baskıyı azaltabilmek, tahribatın düzeltilmesi değil önlenmesi için planlama yapabilmek ve uzun vadeli ekonomik faydaları gözetebilmektir (Öztunalı, 1998: 304).

Ekoturizm kavramının tarihine bakıldığında genel kanı kavramın ilk kez 1983 yılında Hector Ceballos-Lascrain tarafından ortaya çıkarıldığı yönündedir ancak literatür incelendiğinde bu tarihten çok daha önce de bu terimden bahsedildiği görülmektedir. 1970'lerin ortalarında Kanada Hükümeti'nin başlattığı bir ekoturizm programında bu terime rastlanıldığı söylenilmektedir (Ashton ve Ashton, 1993). Farklı bir bulguya göre ise Hetzer'in ekoturizm kavramını ilk kullanan kişi olduğu söylenmektedir. Hetzer, ekoturizmin kabul görmüş en genel tanımının bir benzerini 1965 yılında yapmıştır. Weaver'in aktardığı bu tanımlamada Hetzer, ekoturizmi 4 temel ilkeye dayandırmıştır (Fennell, 1998: 233). Bunlar;

- Çevresel etkileri minimuma indirmek
- Yerel halkın kültürüne saygılı olmak
- Yerel topluma faydaları en üst seviyeye çıkarmak
- Turist tatminini en üst seviyeye çıkarmaktır.

Hetzer'e göre bu dört unsurun çevreyi koruyan bileşeni ekolojik turizm (ekoturizm)'dir (Fennell, 1998: 233).

Ekoturizm kavramı günümüzdeki tanımına ulaşmadan önce birçok kişi tarafından yorumlanmıştır. Ancak 2000'li yılların başlarından itibaren kavrama "doğaya odaklı, çevre dostu, yerel topluluklara saygılı, akıllıca planlanmış, ölçülü, çevre eğitimi sağlayan ve yerel katılımı teşvik eden" gibi ifadeler eklenerek zenginleştirilmiştir (Erdoğan ve Erdoğan, 2005: 61).

1998 yılında Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyi, ekoturizmin global ölçekte öneminin tanınabilmesi için 2002 yılının "Uluslararası Ekoturizm Yılı" olarak ilan edilmesi yönünde karar almıştır. 2001 yılından itibaren Avustralya, Brezilya, İsveç, Ekvador, Seyşeller dahil birçok ülkede ekoturizmin yönetim, gelişim ve planlama süreciyle ilgili toplantılar düzenlenmiş ve nihayet 2002 yılında Kanada Birleşmiş Milletler Çevre Programı liderliğinde Dünya Ekoturizm Zirvesi toplanmıştır (Erdoğan, 2005: 38). Ardından Dünya Turizm Örgütü tarafından 2002 yılı "Dünya Ekoturizm Yılı" olarak ilan edilmiş ve zirveye katılan 133 ülkenin benimsediği ortak bir ekoturizm tanımı belirlenmiştir (Gökkaya vd., 2017: 123). Bu tanıma göre ekoturizm; doğal kaynakların sürdürülebilirliğini sağlayan, yerel halkın ekonomik kalkınmasına destek olan ve sosyo-kültürel bütünlüğü koruyan bir alternatif turizm çeşididir (Koçan, 2012: 70).

Doğa temelli yaklaşımıyla ekoturizm, kendi içinde büyük çeşitlilik göstermektedir. Bunlardan başlıcaları ise; yayla turizmi, mağara turizmi, yaban hayatı ve kuş gözlemciliği, akarsu/rafting turizmi, su altı dalış turizmi, botanik turizmi, kamp-karavan turizmi, dağ/trekking turizmi, bisiklet turizmi ve fotosafari turizmi şeklinde sıralanabilir. Literatüre bakıldığında ekoturizmin geniş yelpazesinde; kırsal turizm, agro-turizm ve çiftlik turizmi gibi türlerin de yer aldığı gözlemlenmektedir. Bu kapsamda, doğa temelli turizm bölgeleri sadece

ekoturizm etkinlikleri için değil, aynı zamanda kırsal turizm gibi benzer ortamları kullanan turizm türleri için de ortak alanlar olarak kabul edilmektedir (Li vd., 2021: 722).

Özellikle kitle turizminin yarattığı olumsuz etkileri azaltabilmek amacıyla ekoturizm faaliyetleri özendirilmeye çalışılmaktadır. Artan endüstrileşme, hızlı kentleşme ve COVID-19 pandemisi gibi nedenlerle özellikle son yıllarda turistlerin ekoturizm faaliyetlerine daha fazla katılmaya eğilimli olduğu görülmektedir. Her geçen gün artan bu ilgiyle birlikte ekoturizm, özellikle son 10 yılda büyük gelişmeler kaydederek turizm ekonomisinin en hızlı büyüyen çeşitlerinden birisi haline gelmiştir. Bu artış ve eğilimler aynı zamanda ekoturizme yönelik bilimsel çalışmalara da ivme kazandırmıştır. Özellikle son yıllarda akademik olarak ivme kazanan ekoturizm literatürünün %10 ila %30 arasında büyüme gösterdiği belirlenmiştir (Shasha vd. 2020: 23514).

Literatür, ekoloji kavramının anlam bakımından fen bilimleri alanında yoğun olarak ele alınan bir konu olduğu göstermektedir. Ancak son yıllarda ekolojik alanlara yapılan seyahatler ve bu alanlarda gerçekleştirilen aktivitelerle birlikte kullanımı artan ekoturizm kavramı, sosyal bilimler alanında da yaygın şekilde araştırılan bir konu haline gelmiştir. Bu sebeple, ekoturizm üzerine gerçekleştirilecek bibliyometrik araştırmalar, sosyal bilimler alanı için de büyük bir önem arz etmektedir.

Bibliyometrik analiz ise, incelenen konu hakkında ayrıntılı bilgi sağlayabilmesi ve literatürdeki boşlukları gösterebilmesi açısından büyük fayda sağlamaktadır. Sunduğu hem nicel hem de nitel veriler sayesinde konunun kapsamlı bir şekilde anlaşılmasına yardımcı olmaktadır. Bibliyometrik analiz çalışmalarından yola çıkılarak, bir bilim dalındaki değişimi, gelişimi ve karakteristik özellikleri ortaya koymak mümkündür.

Amaç

Alanyazın incelendiğinde, ekoturizm çalışmalarının multidisipliner yapıya sahip olmakla birlikte parçalı olduğu ve bu durumun konunun anlaşılmasında boşluklar ve farklılıklar yarattığı belirlenmiştir (Khanra vd., 2021: 1). Farklı disiplinlere konu olan bu kavramın önemi göz önüne alındığında, literatürdeki ekoturizm araştırmalarının mevcut durumunu ve gelişimini ortaya koyan araştırma sayısının oldukça az olduğu görülmektedir. Bu bağlamda, ekoturizme yönelik araştırmalardaki ilerlemeleri özetlemek ve gelecekteki trendleri belirlemek için kapsamlı bir inceleme yapmak önem arz etmektedir.

Bu kapsamda çalışmanın amacı ekoturizm kavramının sosyal bilimler alanındaki mevcut durumunu, gelişimini, eğilimlerini, akademik iş birliklerini ve popüler konularını belirlemek ve daha önce parçalar halinde işlenmiş olan kavramın sosyal bilimler alanındaki durumunu bibliyometrik analizle bir bütün olarak ortaya koymaktır.

Multidisipliner bir konu olan ekoturizme, bu çalışmada sosyal bilimler alanından bütüncül bir bakış sağlanmıştır. Çünkü ekoturizm; turizm, ekonomi, sürdürülebilir kalkınma, yerel toplulukların refahı, kültürel ve doğal mirasın korunması, eğitim, politika, strateji gibi sosyal bilimlerin konularıyla yakından ilgilidir. Yine ekoturizm kavramı, sosyal bilimler alanına giren sosyal adalet ve eşitlik konularıyla da ilişkilidir. Bu bağlamda hazırlanan bu çalışma ile sosyal bilimler alanı içinde yer alan ekoturizmle ilgili makaleleri holistik bir bakış açısıyla değerlendirerek literatüre katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

Yöntem

Araştırmanın amacı doğrultusunda sosyal bilimler alanındaki ekoturizm literatürünün kapsamının tanımlanması ve alanyazının dünya genelinde ulaştığı sınırın tespit edilebilmesi amacıyla Web of Science veri tabanında yayınlanan makaleler bibliyometrik analize tabi tutularak incelenmiştir.

Çalışmaya ait veriler 01.09.2023 tarihi itibarıyla Web of Science Core Collection veri tabanında “ecotourism” anahtar kelimesi kullanılarak elde edilmiştir. Bu aşamada, seçilen araştırma teriminin ilgili literatürü tam olarak tanımlaması büyük önem taşımaktadır (Pickering ve Byrne, 2014: 545).

Yapılan ilk tarama sonucu ulaşılan yayın sayısı 6,292 adet olmuştur. Ancak elde edilen bu sayı tüm akademik metinleri kapsamaktadır. İlgili alanyazındaki gelişmelerin kıyaslanabilmesi ve değerlendirilebilmesi açısından makalelerin incelenmesi önemli bir gösterge olabilmektedir (Yılmaz, 2017: 69). Bu nedenle bu çalışma, yalnızca makalelerin bibliyometrik açıdan incelenmesini kapsamaktadır. Kitap, kitap bölümü, bildiri, rapor, tez veya editör yazıları gibi yayınlar çalışma harici tutulmuştur.

Son olarak çalışma, birçok farklı dilde yayınlanan makalelerden elde edilecek kelime bulut analizinde veya trend konularda karışıklığa neden olmamak adına uluslararası yazım dili kabul edilen İngilizce metinler ile sınırlandırılmıştır. Tüm bu filtrelemeler dahilinde ikinci bir tarama daha yapılmış ve sonuç olarak 2.011 adet

makale değerlendirilmeye alınarak çalışma tamamlanmıştır. Elde edilen verilerin değerlendirilebilmesi ve görsel haritalandırılması noktasında bibliyometrik analiz için hazırlanmış olan VOSviewer programı kullanılmıştır.

Bulgular

Sosyal bilimler alanındaki ekoturizm makaleleri ile ilgili Web of Science Core Collection veri tabanı üzerinden elde edilen verilere yönelik bulgular incelenmiş ve sonuçlara ilişkin genel özet Tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1. Bulguların Genel Özellikleri

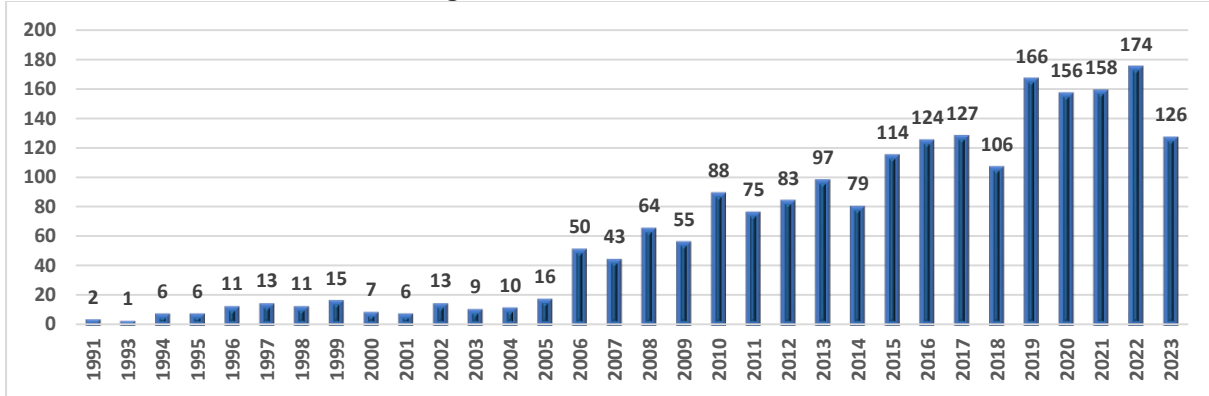
Yayın Dönemi	1991-2023
Toplam Makale Sayısı	2.011
Toplam Yazar Sayısı	4.057
Toplam Dergi Sayısı	467
Toplam Kurum Sayısı	1.901
Toplam Ülke Sayısı	130
Toplam Anahtar Kelime Sayısı	4.497
Toplam Referans Sayısı	77.599

Tablo 1 incelendiğinde sosyal bilimler alanında ekoturizm ile ilgili ilk makalenin 1991 yılında kaleme alındığı görülmektedir. İlk çalışmadan bugüne makale sayısının 2.011 adete ulaştığı ve 467 farklı dergide yer aldığı, ayrıca bu makalelerde toplam 4.497 anahtar kelime ile 77.599 adet kaynağın kullanıldığı belirlenmiştir.

İlgili makaleler 130 farklı ülkede yer alan 1.901 farklı kurum/üniversite tarafından üretilmiştir. Yapılan 2.011 adet makalede yazar başına düşen yayın sayısı 0,496 iken, makale başına düşen yazar sayısı 2,017 olarak tespit edilmiştir.

Sosyal bilimler alanında ekoturizme yönelik makalelerin yıllara göre dağılımı Grafik 1’de gösterilmiştir.

Grafik 1. Makalelerin Yıllara Göre Dağılımı

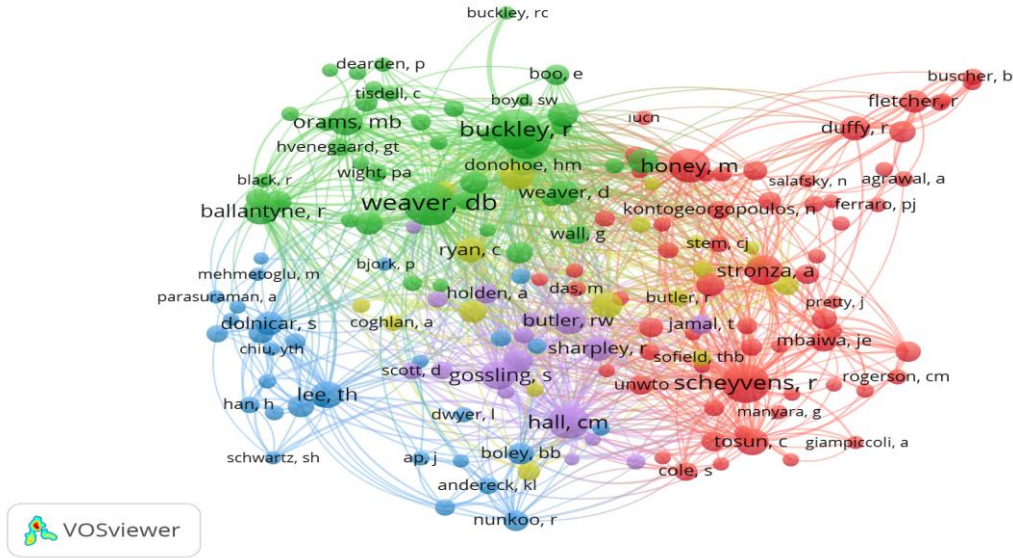
Grafik 1’e göre sosyal bilimler alanında ekoturizm ile ilgili en çok çalışma 174 makale ile 2022 yılında yapılmıştır. Bunu 166 makale ile 2019 yılı takip etmektedir. En az yayının yapıldığı yıl 1993 olmakla birlikte 2000’li yılların başlarına kadar makale sayısının ciddi oranda düşük kaldığı görülmektedir.

Grafik genel olarak değerlendirildiğinde ise ekoturizmle ilgili makalelerin yıllara göre dağılımında istikrarlı bir artışın söz konusu olduğu söylenemez. Ancak 2006 yılından itibaren makale sayısının hatırı sayılır bir artış göstermesiyle konuya olan ilginin artmaya başladığı ve ekoturizm araştırmalarının önem kazandığı görülmektedir.

Yazar Ortak Atıf Analizi

Atıf analizleri bilimsel etkinin bir ölçüsü olarak kabul edilirken, ortak atıf analizi alandaki en etkili yazar, yayın ya da kaynakları belirlemek için kullanılmaktadır (Allam vd., 2021: 7). Bu kapsamda sosyal bilimlerde ekoturizm konusuyla ilgili en etkili yazarı belirlemek üzere yapılan analizde minimum atıf sayısı için eşik değer 50 olarak kabul edilmiş ve bu koşulu sağlayan 174 yazar için 5 küme, 12.790 bağlantı ile 135.993 toplam bağlantı gücü saptanmıştır. Verinin yoğun olduğu bu tarz çalışmalarda daha rafine çıktılar elde edebilmek için bir alt sınırın belirlenmesi çok sık başvurulan bir yöntemdir (Arslan, 2022: 44). Analizin haritası ise Şekil 1’de sunulmuştur.

Şekil 1. Yazar Ortak Atıf Haritası

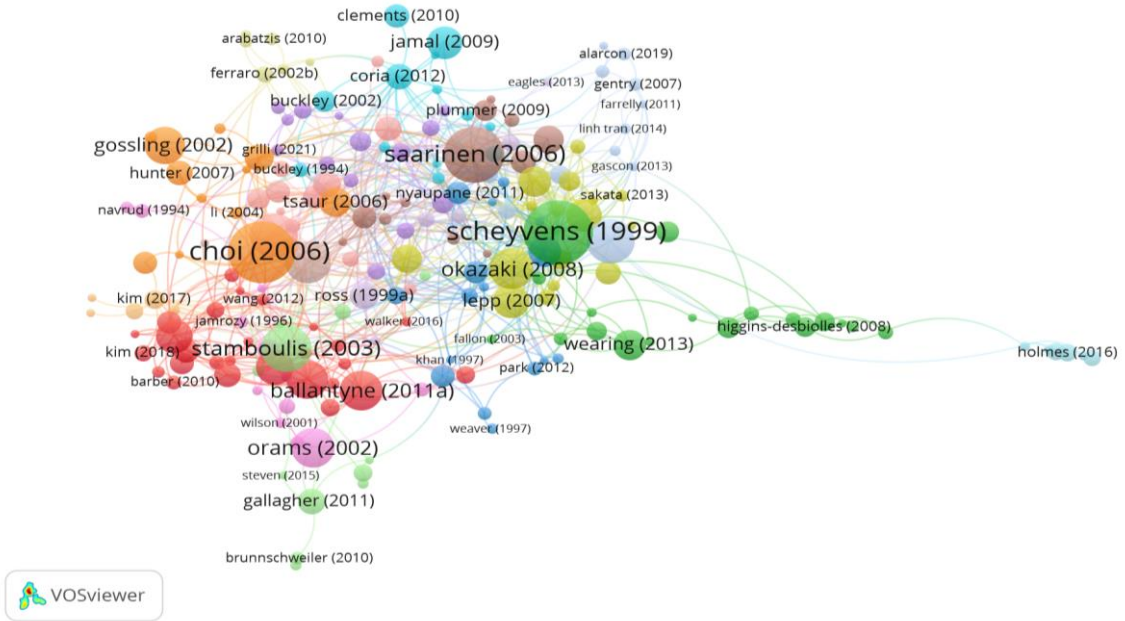

Şekil 1’de görüldüğü üzere ekoturizm alanına en fazla katkı sağlayan yazarın Weaver (557 atıf)’dır. Alandaki diğer temel yazarlar ise sırasıyla Buckley (465 atıf), Scheyvens (450 atıf), Hall (332 atıf) ve Honey (331 atıf)’dir. Aynı kümede (yeşil) yer alan Weaver ile Buckley’nin çalışmalarının ilişki içinde olduğu görülmektedir. Aynı şekilde benzer gruplar içerisinde yer alan Scheyvens ve Honey’nin de çalışmalarının ilişkili olduğu gözlemlenmektedir.

Makale Atıf Ağı Analizi

Araştırma kapsamında gerçekleştirilen bir diğer analiz de, analiz birimi doküman olan atıf ağı haritasıdır. Analizde, toplam 2.011 adet makaleden atıf sayısı en az 50 olan makaleler kapsama alınmıştır. Bu koşulu sağlayan 203 makale ve birbirleri ile bağlantılı 17 kümeye ulaşılmıştır. Şekil 2’de görüldüğü üzere atıf ağı bağlantısı en yüksek olan ve alanyazında öncü kabul edilebilecek çalışmalar; Scheyvens (1999), Choi (2006), Saarinen (2003) ve Stamboulis (2003) şeklinde sıralanmaktadır.

Şekil 2. Makale Ortak Atıf Haritası

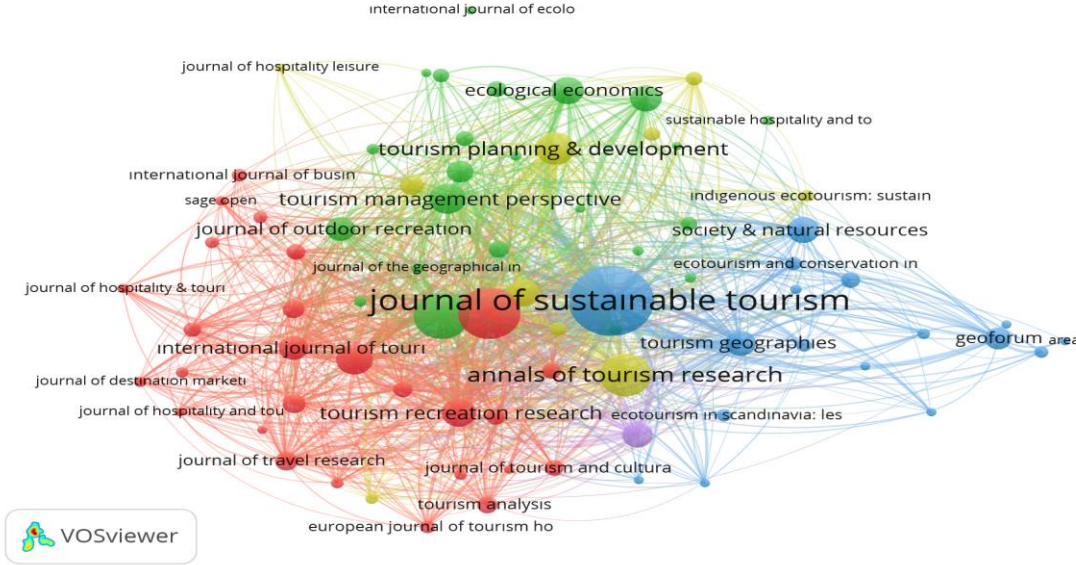
Scheyvens’in 1999 yılında yazdığı makalede ekoturizmin yerel topluluklar üzerindeki ekonomik, sosyal, psikolojik ve politik etkileri işlenmiştir. Choi’nin 2006 yılında yayınlanan makalesinde ise yerel yönetimlerle birlikte ekoturizmde ekonomi, kültür ve çevre kavramı incelenmiştir.

Kaynak Bibliyografik Eşleşme Analizi

Sosyal bilimler alanında ekoturizme yönelik çalışmaların daha çok hangi dergilerde yayımlandığını, diğer deyişle alana en fazla katkının hangi dergiler tarafından verildiğini belirlemeye yönelik yapılan kaynak analizi haritası Şekil 3'te, dergilerin yayın ve atıf sayıları ise Tablo 2'de sunulmuştur.

Şekil 3. Dergilerin Bibliyografik Eşleşme Haritası

Alanda yapılan çalışmaların toplam 467 farklı kaynaktan (yayıncı kuruluş) yayımlandığı belirlenmiştir. Ancak daha anlamlı sonuçlar elde edebilmek için kısıtlamaya gidilmiş ve bir kaynağın yayınladığı doküman sayısının alt sınırı 1, atıf sayısı ise 5 olarak belirlenmiştir. Toplamda 78 kaynak, eşik değeri karşılamış ve 2.816 bağlantı ile 5 farklı küme altında toplanmıştır.

Şekil 3'te görüldüğü üzere bibliyografik eşleşme ağı gücü en yüksek kaynakların başında Journal of Sustainable Tourism dergisi gelmektedir. En fazla yayın sayısına sahip kaynak olmanın yanı sıra ortak atıf konusunda diğer kümede yer alan dergilerle güçlü bir iş birliği içindedir. Buna göre ekoturizm konusunda en çok ortak atıf alan makalelerin Journal of Sustainable Tourism dergisinde yayımlandığı bunu ise Tourism Management dergisinin takip ettiği görülmektedir. Tourism Management dergisinin atıf konusunda güçlü iş birliği içinde olduğu dergi ise kendi kümesinde (kırmızı) yer alan Annals of Tourism Research dergisi'dir.

Dergilerin ekoturizmle ilgili makale ve atıf sayısını inceleyecek olursak (Tablo 2);

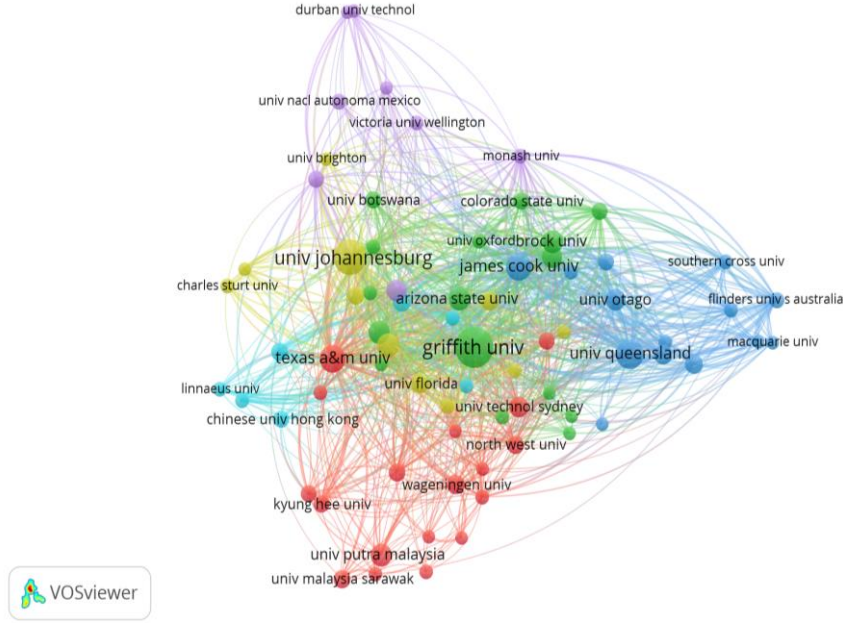
Tablo 2. Dergi Bazında Yayın ve Atıf Sayısı (İlk 5)

Dergi Adı	Makale Sayısı	Atıf Sayısı	Bağlantı Gücü
Journal of Sustainable Tourism	163	6.938	59.854
Tourism Management	97	10.160	33.206
Journal of Ecotourism	79	468	23.825
Annals of Tourism Research	72	4.955	18.994
Asia Pacific Journal of Tourism Research	41	732	16.140

İlk sırada yer alan Journal of Sustainable Tourism dergisinde ekoturizm üzerine (sosyal bilimler alanında) yayınlanmış 163 makale bulunmaktadır. Bunu 97 makale ile Tourism Management dergisi izlemektedir. Tourism Management dergisi atıf sayısı bakımından diğer tüm dergilerden daha yüksek olmasına rağmen ağ gücü bakımından Journal of Sustainable Tourism dergisinin gerisinde kalmaktadır. Asia Pacific Journal of Tourism Research dergisi ise ekoturizmle ilgili en çok makale yayınlanan beşinci dergi olmakla birlikte yayın sayısı ilk sıradakilere göre nispeten daha azdır.

Kurum Atıf Analizi

Sosyal bilimler alanında ekoturizm üzerine çalışma yapan kurumların ağ analizine yönelik görsel harita Şekil 4'te, yayın ve atıf sayıları ise Tablo 3'te sunulmuştur.

Şekil 4. Kurum Atf Haritası

Kısıtlama sonrası (minimum doküman sayısı 5) toplamda 1.901 üniversiteden 118'i eşik değerini karşılamıştır. Şekil 4 incelendiğinde altı farklı renkle (yeşil, sarı, kırmızı, mavi, turkuaz ve mor) temsil edilen altı farklı küme görülmektedir. Yeşil ile gösterilen kümede yer alan Griffith Üniversitesi en fazla atıfa sahip ülke olarak en büyük kümeyi oluşturmaktadır. En güçlü bağlantı ağına sahip olan Griffith Üniversitesi'ni; mavi kümeyle gösterilen Queensland Üniversitesi ile sarı kümeyle gösterilen Johannesburg Üniversitesi izlemektedir. Bu kurumların ekoturizm alanında temel kaynaklara sahip kurumlar olduğu anlaşılmaktadır.

Konu ile ilgili yayınlarda öncü konumda olan Griffith Üniversitesi ile Johannesburg Üniversitesi'nin hem kendi gruplarında yer alan hem de diğer gruplardaki birçok üniversite ile yoğun iş birliği içinde olduğu görülmektedir.

İlgili üniversitelerin Tablo 3'te yer alan yayın ve atıf sayılarına bakacak olursak;

Tablo 3. Üniversite Bazında Yayın ve Atıf Sayısı (İlk 5)

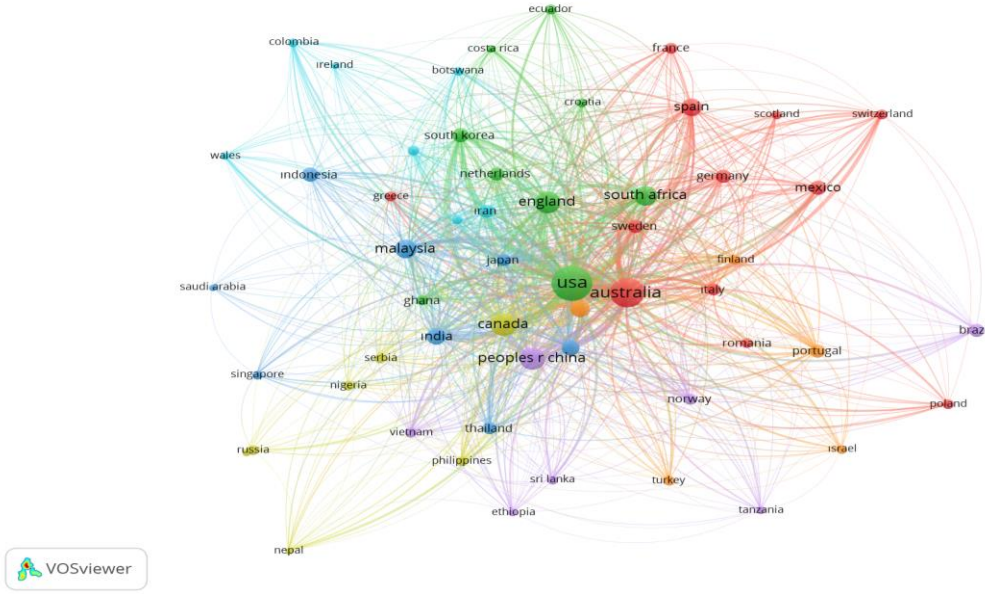
Kurum Adı	Makale Sayısı	Atıf Sayısı
Griffith Üniversitesi	59	1.628
Johannesburg Üniversitesi	46	687
Queensland Üniversitesi	33	1.094
Texas A&M Üniversitesi	28	2.115
James Cook Üniversitesi	28	747

Griffith Üniversitesi'nin 59 makale ve 1.628 atıf sayısı ile sosyal bilimler alanında ekoturizm üzerine en çok yayın yapan üniversite konumunda olduğu görülmektedir. Aldığı atıf sayısı ile da öncü konumda olan bu üniversiteyi sırasıyla Johannesburg Üniversitesi (46 makale) ile Queensland Üniversitesi (33 makale) takip etmektedir. Analize tabii tutulan bu 118 üniversite arasında Türkiye'den herhangi bir üniversite bulunmamaktadır.

Ülke Atf Analizi

Çalışmanın araştırma sorularından birisi de, en çok hangi ülke araştırmacılarının ekoturizmle ilgili makale ürettiğidir. Bu kapsamda, makalelerin hazırlandığı ülkelerin ağ haritası Şekil 5'te, yayın ve atıf sayıları ise Tablo 4'te sunulmuştur.

Şekil 5. Ülke Atf Haritası

Şekil 5'te gösterilen ülkeler arasındaki ağ haritası incelendiğinde ekoturizmle ilgili makale üreten ülkelerin 7 küme altında toplandığı görülmektedir. Toplam 130 ülkeden 55'i eşik değerini karşılamıştır (minimum doküman sayısı 5). Analize dahil olan 55 ülke arasında en güçlü ağ yapısına sahip olan Amerika'nın, ekoturizm konusu ile ilgili çalışmalar bakımından etkin olduğu görülmektedir. Ayrıca Amerika kendi grubunda yer alan İngiltere ve Güney Afrika ile diğer gruplardan Avustralya, Kanada ve Çin ile yoğun iş birliği içerisindedir.

Sahip olduğu atf sayısı ve iş birliği ağıyla ekoturizm konusunda merkezde yer alan diğer bir ülke de Avustralya'dır. Aynı zamanda Çin, İsveç ve Kanada gibi ülkelerle yakın ilişki içerisindedir. Çin, Malezya, Yeni Zelanda ise kendi aralarında öncü konumdadırlar.

Türkiye, Yeni Zelanda'nın öncü olduğu turuncu kümede yer almaktadır. Portekiz Norveç, Avustralya gibi üretken ülkelerle iş birliği halinde olmakla birlikte merkeze uzak konumda yer almaktadır.

Doğal güzellikler ve kaynaklar bakımından zengin olmalarına karşın; doğayı esas alan ekoturizm kavramı konusunda yayın sayıları oldukça az olan Rusya (18 makale, sarı küme), İsveç (18 makale, kırmızı küme) ve Singapur (13 makale, mavi küme) gibi ülkelerin merkezden uzak konumda yer almaları dikkat çekicidir.

Ekoturizm konusunda öncü çalışmaları bulunan ilk 5 ülkenin Tablo 4'teki yayın ve atf sayılarına bakacak olursak;

Tablo 4. Ülkeler Bazında Yayın ve Atf Sayısı (İlk 5)

Ülke	Makale Sayısı	Atf Sayısı
Amerika	431	13.867
Avustralya	274	7.337
Kanada	143	4.642
İngiltere	134	4.296
Çin	132	2.630

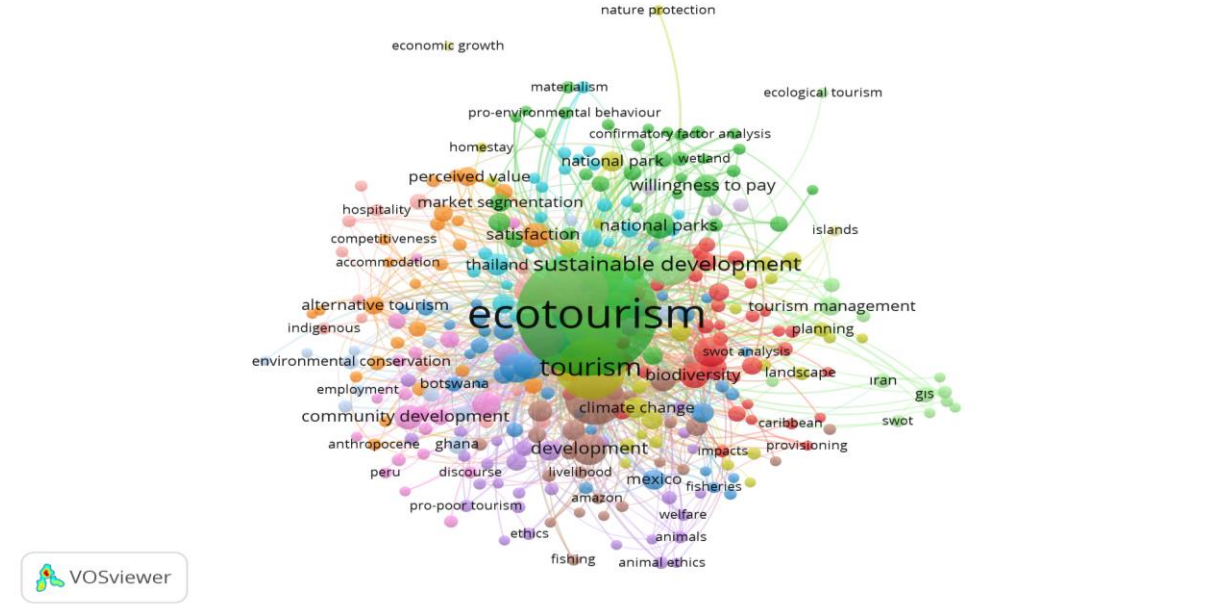
En fazla yayın sayısına (431 makale) sahip olmasının yanı sıra en fazla atf sayısına da (13.867) sahip olan, bu bağlamda ekoturizm konusunda en üretken ve verimli ülkenin Amerika olduğu açıkça görülmektedir. Bu öncü ülkeyi, 274 makale ile Avustralya ve 143 makale ile Kanada izlemektedir.

Anahtar Sözcük Atf Analizi

Araştırmanın amacı doğrultusunda gerçekleştirilen haritalamanın sonucusu, kavram birlikteliğidir. Araştırmaya dahil edilen çalışmaların kavram birlikteliği, anahtar sözcük analiz biriminde gerçekleştirilmektedir. Anahtar kelime analizleri, akademik literatür ya da diğer metin türlerinde ortaya çıkan trendleri ve popüler konuları belirlemek, farklı alanları karşılaştırmak ve bir disiplinde kullanılan dili ve terminolojiyi anlamak için uygulanabilmektedir (Dinç vd., 2023: 17). Yapılan analize ilişkin harita Şekil 6'da gösterilmektedir.

Şekil 6. Anahtar Sözcük Atf Haritası

Toplamda 4.497 anahtar sözcük bulunduğu için daha anlamlı sonuçlar elde edebilmek için kısıtlamaya gidilmiş ve en az 5 defa birlikte görülme koşulu belirlenmiştir. Bu kapsamda eşik değerini karşılayan 247 terimin 13 kümeden oluştuğu görülmektedir.

Ekoturizmle ilgili en sık kullanılan üç anahtar kelime; 666 kullanımla "ekoturizm", 160 kullanımla "turizm" ve 117 kullanımla "koruma"dır. Bunları sırasıyla "sürdürülebilir turizm" (149), "sürdürülebilirlik" (109), "korunan alan" (82), "sürdürülebilir gelişme" (77), "toplum temelli turizm" (61), "doğa temelli turizm" (56), "çin" (39), "topluluk katılımı" (37), "kırsal turizm" (32), "milli parklar" (27) ve biyoçeşitlilik (28) takip etmektedir. Anahtar kelimelerin büyük çoğunluğu nadiren kullanılırken (örn: "insan-vahşi yaşam çatışması", "avcılık"), çok azının sık kullanıldığı görülmektedir. Bu sık kullanılan anahtar kelimeler ekoturizmin başlıca araştırma konuları ile araştırmanın yönelimleri konusunda yol gösterici olabilmektedir.

Sonuç

Çevreye zarar vermeyen, doğal ortamın sürdürülebilirliğini sağlayan, yerel halkın sosyal ve ekonomik yönden gelişimini destekleyen bir turizm türü olarak ortaya çıkan ekoturizm kavramı, özellikle son on yılda büyük gelişmeler kaydederek turizm ekonomisinin en hızlı büyüyen çeşitlerinden birisi haline gelmiştir. Yıllar içinde artan ilgi ve değişen eğilimler ekoturizme yönelik bilimsel çalışmalara da ivme kazandırmıştır. Artan bu ilgiyle birlikte ekoturizm kavramı gerek fen bilimleri alanında gerekse sosyal bilimler alanında yaygın şekilde araştırılan bir konu haline gelmiştir. Bu sebeple, ekoturizm üzerine gerçekleştirilecek bibliyometrik araştırmalar, sosyal bilimler alanı için de büyük bir önem arz etmektedir.

Literatüre geniş bir bakış açısı sunan bibliyometrik analiz; atıf analizi, eş-atıf analizi, bibliyografik eşleşme ve anahtar kelime analizi gibi tekniklerle öne çıkan, alanda en aktif olan yazar, dergi, makale, kurum ve ülkeler ile onların yayın ve atıf sayılarının incelenmesini içermektedir. Bu yaklaşımın, ekoturizme yönelik alanyazındaki mevcut durumu ve evrimi anlamada, ana oyuncularını ve trendleri tanımlamada ve gelecekteki araştırma alanlarını vurgulamada yardımcı olacağı belirtilmektedir (Dinç vd., 2023: 38).

Bu çalışmada, 1991 yılından 2023 yılına kadar Web of Science Core Collection veritabanındaki sosyal bilimler alanında yayımlanan ekoturizmle ilgili İngilizce makalelerin bibliyometrik analizi yapılmıştır. Gelişmelerin kıyaslanabilmesi ve değerlendirilebilmesi açısından makalelerin önemli bir gösterge olacağı düşünülmüştür. Alanyazın incelendiğinde de ekoturizm üzerine yapılan çalışmaların en sık makale olarak yayınlandığı; kitap, kitap bölümü, kongre/konferans bildirileri gibi yayınların sayıca geride kaldığı görülmektedir. Bu gözlemlenen eksikliğe dayanarak, ekoturizm üzerine daha fazla kitap bölümü ya da kitap türünden yayınlar yapılarak mevcut literatürün geliştirilmesi, konunun tüm yönleriyle daha derinlemesine ve detaylı şekilde ele alınmasını mümkün kılacaktır (Dinç vd., 2023: 38).

Literatür değerlendirildiğinde 2006 yılı itibariyle ekoturizm ile ilgili makalelerin sayısında belirgin bir artış yaşanmaya başlandığı ve 2022 yılında en yüksek çalışma sayısına (174) ulaşıldığı belirlenmiştir. Ekoturizm konusuna yönelik olarak yıllar içinde yaşanan bu artış, konunun uluslararası yazındaki öneminin her geçen gün arttığını göstermektedir. Çevre bilinci, teknolojideki gelişmeler ve yeni eğilimler gibi unsurlara bağlı olarak makale sayısının her geçen yıl daha da artacağı öngörülmektedir.

Bibliyometrik analiz sonuçları kapsamında; bazı araştırmacılar, özellikle kavramsal katkılarından dolayı alanın öncüleri olarak kabul edilmektedir. Weaver, Buckley ve Scheyvens alana en fazla katkıyı sağlayan araştırmacılar olarak ön plana çıkmaktadır. Makalelerin büyük bir kısmının ortak yazarlar tarafından gerçekleştirildiği görülmektedir. Bu durum ekoturizm alanının doğası gereği farklı disiplinlerin, bilgi ve tecrübelerin bir araya gelme ihtiyacının bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Literatürün teorik ve kavramsal temelini sağlamak için farklı disiplinlerle işbirliği halinde olmasının araştırma kapsamının genişlemesine yardımcı olduğu söylenebilir (Mehraliyev vd., 2019: 534).

Yükselen bir araştırma alanı olarak ekoturizme ilişkin genel yayınların kademeli olarak arttığı görülmektedir. En çok makale yayımlayarak ekoturizm alanına en fazla katkı sağlayan dergi, Journal of Sustainable Tourism dergisidir. Bunu Tourism Management ile Annals of Tourism Research dergisi takip etmektedir.

En yüksek atıf ile sosyal bilimler alanında ekoturizm konusuna yönelik öncü kabul edilebilecek çalışmalar ise 1999 yılında Scheyvens, 2006 yılında Choi, 2003 yılında Saarinen ve yine 2003 yılında Stamboulis tarafından yazılmış olan makalelerdir. Scheyvens'in 1999'da yazdığı makalede ekoturizmin yerel topluluklar üzerindeki ekonomik, sosyal, psikolojik ve politik etkilerini işlenmiştir. Choi'nin 2006 yılında yayınlanan makalesinde ise yerel yönetimlerle birlikte ekoturizmde ekonomi, kültür ve çevre kavramı incelenmiştir.

Kurumlar açısından bakıldığında; en yüksek yayın ve atıf sayısı ile Griffith üniversitesi en üretken kurumdur. Gelişmiş ülkelerde bulunan Queensland üniversitesi, Texas A&M üniversitesi ve James Cook üniversitesi ekoturizmle ilgili yüksek çalışma sayısına sahip kurumlar arasında yer alırken; Güney Afrika'da bulunan Johannesburg Üniversitesi geliştirmekte olan bir ülkenin ana araştırmacı kurumu konumundadır.

Ülkeler bazında analiz sonuçları incelendiğinde ise Amerika'nın en çok makale üreten ülke olarak ilk sırada yer aldığı görülmektedir. Amerika'nın yayın bakımından en çok işbirliğinde bulunduğu ülkelerden biri, yayın sayısı ile da ilk beşte yer alan İngiltere'dir. Avustralya, Kanada ve Çin de yayın işbirliklerinin geliştirilmesinde ve literatüre katkıda öne çıkan ülkelerdendir. Bu durumun temel nedenleri arasında ekoturizm olgusunun çevreye duyarlılık ve sürdürülebilirlik gibi kavramları içerisinde barındırması gösterilebilir. Sürdürülebilir turizme yönelik çalışmaların arttığı son yıllarda, ekoturizm kavramının da hak ettiği ilgiyi görmesi; ülke doğasının korunması, turizm kaynaklarının verimli kullanılması ve geliştirilmesi açısından önem arz etmektedir. Amerika, Avustralya, İngiltere, Norveç ve Yeni Zelanda gibi gelişmiş ülkeler ekoturizm konusunda zengin deneyimlere sahip olup başarılı politikalar ve uygulamalar gerçekleştirmektedirler. Ancak ekoturizm geliştirmekte olan ülkeler açısından daha da mühim bir konudur. Özellikle Latin Amerika (Örn: Ekvador), Afrika (Örn: Madagaskar, Kenya) ve Güney Asya (Örn: Nepal) ülkeleri için ekoturizm, ekonomik kalkınmada kritik bir rol oynamaktadır. Ekonomik unsurların yanı sıra; ekoturizm ile ilgili projelerin çevresel sürdürülebilirliği teşvik etme, eğitim ve öğretime odaklanma gibi ölçütleri paylaştığı da görülmektedir (Çinbilgel ve Ergün, 2022: 1054). Ancak, bu ülkelerin ekoturizmi teşvik etmek için yeterli altyapıya, teknolojiye, finansal kaynağa ve bilgiye sahip olmadığı görülmektedir. (Shasha vd., 2020: 23525). Bu bağlamda, ulusal ve uluslararası iş birlikleri ile gelişmiş ülkelerin geliştirmekte olan ülkelere ileri deneyimlerini aktarmaları gerektiği düşünülmektedir.

Anahtar kelime analizine göre; “ekoturizm” en çok kullanılan anahtar kelimedir ve bunu sırasıyla “turizm”, “koruma”, “sürdürülebilir turizm”, “sürdürülebilirlik”, “korunan alan”, “toplum temelli turizm”, “topluluk katılımı”, “güçlendirme”, “toplum gelişimi”, “memnuniyet”, “niyet”, “yönetim” ve “vahşi yaşam” kavramları takip etmektedir. Bu bağlamda, gelecekteki ekoturizm çalışmalarının yerel faydaların yaratılması, ekoturizm niyetleri ve topluluk güçlendirmesi gibi konulara odaklanması, ayrıca pandemi sonrası ekoturizmin gelişimi ve ekoturizmde yeni nesil teknolojilerin kullanımı konularının üzerinde durulması önerilmektedir (Dinç vd., 2023: 38). Bu konular üzerine yapılan yayınların sektöre ve literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Ayrıca ekoturizm üzerine yapılan çalışmalar daha disiplinler arası olmalıdır. Dijital çağ, kırsal kalkınma, yerel halkın refahının artırılması ve yerel halkın ekoturizme yönelik tutumları gibi konulara odaklanmak gerektiği düşünülmektedir.

Ekoturizm, yükselen bir araştırma alanıdır ve daha yenilikçi politikalarla daha da geliştirilmelidir. Ekoturizmle ilgilenen tüm paydaşların (politika yapıcılar, turizm kuruluşları, kamu ve özel şirketler ve ekoturizmde yer

alan bireyler) ekoturizmi teşvik eden politikaların, stratejilerin ve eylem planlarının hazırlanması için bir arada çalışmaları kritik bir öneme sahiptir. Böylece etkili politikalar hazırlanabilir ve uygulanabilir.

Ekoturizmi teşvik etmek için finansal kaynakların da garanti altına alınması gerekmektedir. İlgili sosyo-kültürel faaliyetlerin başlatılması ve etkili bir şekilde uygulanabilmesi için hem kamu hem de özel sektörü kapsayan geniş bir finansman kaynağı araştırılmalıdır. Yerel ihtiyaçların belirlenebilmesi için yerel gerçekler göz önünde bulundurulmalı ve bu kapsamda yenilikçi politikalar ortaya konmalıdır.

Ekoturizmin teşvik edilmesi, yalnızca katı kurallar ve yönetmelikler ile değil, ekonomik teşvikler uygulayarak ve kapasite geliştirme çalışmalarıyla gerçekleştirilmelidir. Örneğin, ekoturizm alanlarına uygun giriş ücretleri, ekoturizm uygulayıcılarının yenilikçi çabalarını desteklemek için yeterli finansal kaynaklara sahip olmalarını sağlayabilecek etkili bir yaklaşım olabilir (Shasha vd., 2020: 23525).

Diğer bir öneri ise gelecekteki araştırmaların ekoturizm ile ilgili düzenlemelere ve yasalara odaklanmasıdır. Bu tür çalışmalar; politika yapımcıların, ekoturizm destekçilerinin ve katılımcılarının turizm faaliyetlerinin olumsuz etkilerini en aza indirilmesi konusunda birlikte çalışmalarına yardımcı olabilir. Bu noktada yerel toplulukların dahil edilmesini sağlamak kritik öneme sahiptir böylece istikrarlı ve adil bir gelişim gerçekleştirilebilir.

Bu çalışmanın ana bulguları, ekoturizme yönelik olarak araştırmacıların uygulanabilir araştırma konularını belirlemelerine ve alandaki bilgi gelişimine katkıda bulunmak için uygun yöntemleri seçmelerine yardımcı olabilecek değerli öneriler sunmaktadır. Ancak, çalışma Web of Science veritabanındaki sosyal bilimler alanında yer alan İngilizce makalelerle sınırlıdır. WoS veritabanı dışındaki yayınlar ve ilgili atıflar çalışma harici tutulmuştur. Bu durum bazı değerli makalelerin gözden kaçmasına neden olabilmektedir. İleride yapılacak araştırmalarda Research Gate, Scopus ve Google Scholar gibi veritabanları dahil edilebilir. Ayrıca dergi makalelerinin yanı sıra, kitap bölümü, bildiri, tez vb. çalışmalara da yer verilebilir.

Kaynakça

- Allam, Z., Sharifi, A., Giurco, D. ve Sharpe, S. A. (2021). On the theoretical conceptualisations, knowledge structures and trends of green new deals. *Sustainability*, 13(22), 1-25.
- Arslan, E. (2022). Sosyal Bilim Araştırmalarında VOSviewer ile Bibliyometrik Haritalama ve Örnek bir Uygulama. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(2), 33-56.
- Ashton, R. ve Ashton, P. (1993). An introduction to sustainable tourism (ecotourism) in Central America. *Wildlife Conservation International*, Gainesville, Florida.
- Çinbilgel, İ. ve Ergün, G. S. (2022). Scopus Veritabanı Üzerinde Ekoturizmin Bibliyometrik Analizi. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 10 (2), 1053-1065.
- Dinç, A., Bahar, M. ve Topsakal, Y. (2023). Ecotourism Research: A Bibliometric Review. *Tourism & Management Studies*, 19(1), 29-40.
- Drumm, A. ve Alan, M. (2005). *An Introduction To Ecotourism Planning*. The Nature Conservancy Worldwide Office, Arlington, USA.
- Erdoğan, N. ve Erdoğan, İ. (2005). Ekoturizm Betimlemeleriyle İletilenlerin Doğası. *Gazi Üniversitesi İletişim Dergisi*, 1(20), 55-82.
- Erdoğan, N. (2005). Sürdürülebilirlik Açısından Türkiye’de Ekoturizm Gerçeği. *Ekoloji Magazin Doğa, Çevre ve Kültür Dergisi*, 6, 36-41.
- Fennell, D. A. (1998). Ecotourism In Canada. *Annals Of Tourism Research*, 1(25), 231-235.
- Gökkaya, S., Acar, A. ve Yıldırım, M. (2017). Ekoturizm Konusunun Lisansüstü Tezlerdeki Bibliyometrik Profili. *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3, 122-130.
- Kasalak, M. (2015). Dünyada Ekoturizm Pazarı ve Ekoturizmin Ülke Gelirlerine Katkıları. *Journal of Recreation and Tourism Research*, 1(2), 20-26.
- Khanra, S., Dhir, A., Kaur, P. ve Mantymaki, M. (2021). Bibliometric Analysis and Literature Review of Ecotourism: Toward Sustainable Development. *Tourism Management Perspectives*, 37, 1-15.
- Koçan, N. (2012). Ekoturizm ve Sürdürülebilir Kalkınma: Kızılcahamam-Çamlıdere Ankara Jeopark ve Jeoturizm Projesi. *Karadeniz Fen Bilimleri Dergisi*, 6(3), 69-82.

- Li, Z., Zhang, X., Yang, K., Singer, R. ve Cui, R. (2021). Urban and Rural Tourism Under COVID-19 in China: Research on The Recovery Measures and Tourism Development. *Tourism Review*, 76 (4), 718-736.
- Mehraliyev, F., Choi, Y. ve Köseoglu, M.A. (2019). Progress on Smart Tourism Research. *Journal of Hospitality and Tourism Technology*, 10(4), 522-538.
- Öztunalı, G. K. (1998). Ekoturizmin sosyal, ekonomik ve kültürel katkıları. *Türkiye Kıyıları 98, Türkiye'nin Kıyı ve Deniz Alanları II. Ulusal Konferansı Bildiriler Kitabı*, (ss.300– 304).
- Pickering, C. ve Byrne, J. (2014). The Benefits of Publishing Systematic Quantitative Literature Reviews For Phd Candidates and Other Early-Career Researchers. *Higher Education Research & Development*, 33(3), 534-548.
- Shasha, Z.T., Geng, Y., Sun, H., Musakwa, W. ve Sun, L. (2020). Past, Current, and Future Perspectives On Eco-Tourism: A Bibliometric Review Between 2001 and 2018. *Environmental Science and Pollution Research*, 27, 23514-23528.
- Yılmaz, G. (2017). Restoranlarda Bahşiş İle İlgili Yayınlanan Makalelerin Bibliyometrik Analizi. *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, 14(2), 65- 79.